

К. Буряк,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва, організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету

СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. Події воєнної російської агресії на території України остаточно підштовхнули громадян нашої країни взяти орієнтир на європейський вектор розвитку. Разом з цим проблематика запобігання домашній злочинності набирає популярності, адже це одне з ключових питань гармонійного співіснування пар у шлюбі або пар, які разом проживають. Нагальним питанням постане просвітницька діяльність суспільства щодо домашньої злочинності, активне реагування органів які повинні робити все, щоб викоренити таку форму агресії в деяких сім'ях та викликати довіру населення своїми реакціями на злочини в домашній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з суб'єктами запобігання домашній злочинності, розглядали у своїх працях такі науковці, як В. Авер'янов, А. Бандурка, П. Біленко, І. Богатирьов, В. Бутенко, І. Голіна, Б. Головін, А. Закалюк, І. Даньчишин.

Проте, в умовах сьогодення нагальним є удосконалення діяльності та взаємодії суб'єктів запобігання домашній злочинності, шляхом дослідження, виявлення та усунення недоліків у їх роботі.

Метою статті є вивчення компетенції суб'єктів, які здійснюють запобігання домашній злочинності.

Виклад основного матеріалу. Через збільшення випадків домашньої злочинності нагально постає питання регулювання цього явища уповнова-

женими на те суб'єктами. Розділом II ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено коло суб'єктів, на які покладено обов'язок боротися з домашньою злочинністю.

В.В. Голіна визначає суб'єкти запобігання злочинності як державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [1, с. 326].

А.П. Закалюк наголошує, що суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані органи, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [2, с. 346].

В.Б. Бутенко зауважує, що суб'єктами протидії злочинності являються державні органи, державні й недержавні установи та організації, фізичні особи, які здійснюють обумовлені їхньою компетенцією, правами або громадянським обов'язком заходи щодо організації протидії злочинності, припинення або попередження кримінальних правопорушень [3, с. 112].

За визначенням І.М. Даньшина суб'єктами запобігання злочинності виступають державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [4, с. 104].

Голіна В.В., Головкін Б.М. за специфікою запобіжної діяльності розрізняють суб'єкти, які:

1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання;

2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямами і учасниками запобігання злочинності;

3) виявляють та пізнають об'єкти запобіжного впливу, інформують про них інших суб'єктів;

4) виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи;

5) реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності [1, с. 326].

Закалюк А.П за функціональними ознаками серед суб'єктів виділяє органи та організації:

1) які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

2) стосовно яких запобігання злочинності та злочинним проявам віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суди, спеціалізовані громадські організації);

3) функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на

запобігання злочинності, але їх діяльність опосередковано впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги тощо) [2, с. 347].

Литвинов О.М. залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов'язків класифікує суб'єкти протидії злочинності на дві групи:

1) неспеціалізовані суб'єкти – суб'єкти, діяльність та повноваження яких не є професійно обумовленими у відношенні запобігання злочинності, а виконується супутньо з іншими їх функціями.

2) спеціальні суб'єкти – державні органи, державні та недержавні установи, прями повноваження яких пов'язані з протидією злочинності (правоохоронні органи, органи кримінальної юстиції, правозахисні організації, громадські організації з охорони громадського порядку) [5, с. 159–161].

Бутенко В.Б. за масштабом функціонування суб'єктів протидії злочинності виокремлює:

1) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють свої функції на загальнодержавному рівні;

2) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють свої функції в межах окремого регіону/місцевості;

3) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють свої функції в межах певного підприємства, установи або організації, щодо певної групи людей або колективу;

4) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють свою діяльність щодо конкретного індивіду або певного кримінально-протиправного прояву [3, с.115].

Бутенко В.Б. зауважує, що за режимом або періодичністю здійснюваної діяльності у сфері протидії злочинності слід визначити:

1) суб'єкти, що здійснюють протидію злочинності системно, постійно й безперервно. До цих суб'єктів слід насамперед віднести правоохоронні органи, діяльність яких відповідно до

правових та організаційних основ їх діяльності здійснюється на постійній основі;

2) суб'єкти, що здійснюють протидію злочинності періодично. При цьому така діяльність може здійснюватися відповідно до затвердженого графіку чи плану або реалізовуватися у зв'язку з виникненням специфічних подій, що потребують здійснення функцій протидії злочинності;

3) суб'єкти, що здійснюють протидію злочинності разово або епізодично. До таких суб'єктів відносяться діяльність неспеціалізованих суб'єктів протидії злочинності, виконання функцій протидії злочинності, щодо яких обумовлено певною криміногенною ситуацією або ж їх ініціативною діяльністю, яка не має планового або періодичного характеру [3, с. 115–116] (втілення програм протидії домашній злочинності їх ініціаторами).

Первинним суб'єктом запобігання домашній злочинності є Національна поліція, адже якщо жертва такого злочину наважується на пошук захисту від кривдника все починається з виклику поліції. Згідно ст. 2 ЗУ «Про національну поліцію» [6] завданнями поліції є надання поліцейськими послуг у сферах:

1) забезпечення публічної безпеки і порядку;

2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Відповідно до ч.1. ст. 10 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7] до повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;

2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;

3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;

5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;

6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;

7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;

8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;

9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення

повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Спеціалізовані заходи, що входять до компетенції поліції зазначено у ст. 24 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Також до спеціалізованих заходів, які покладено на працівників поліції слід віднести терміновий заборонний припис (ст. 25 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству») та слідкування за виконанням обмежувального припису стосовно кривдника (ч. 6. ст. 26 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи (ст. 27 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

У випадку звернення з заявою про домашнє насильство органи поліції зобов'язані виконати такі заходи:

- 1) внести в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань інформацію про подання заяви щодо домашнього насильства;
- 2) видати потерпілій стороні повідомлення про початок досудового розслідування, в якому буде зазначено номер з Єдиного реєстру;
- 3) у разі наявності видимих тілесних ушкоджень – організувати проведення судово-медичної експертизи;
- 4) якщо наявні такі ознаки злочину, як нанесення легких чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, мордування, побіи, звалтування, сексуальне домагання та інше, поліцей-

ські повинні розпочати досудове розслідування вчиненого злочину;

5) передати інформацію для Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

За умови, якщо не було встановлено факт домашньої злочинності, поліцейські повинні виконати наступні дії:

- 1) винести офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї особі, яка вчинила насильство;
- 2) поставити на профілактичний облік особу, яка вчинила насильство в сім'ї;
- 3) винести захисний припис особі, яка повторно вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження;
- 4) відвідати сім'ю, де чиниться насильство, провести роз'яснювально-виховну роботу з насильником і проінформувати членів сім'ї про права, заходи й послуги, якими вони можуть скористатися;
- 5) скласти протокол про вчинення насильства в сім'ї за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення і направити його до суду [8].

Слід наголосити на двох нагальних проблемах: по-перше, не дивлячись на нормативно закріплену компетенцію органів поліції, її представники не охоче залучаються до реагування на домашню злочинність, це обумовлено небажанням поліцейських «ритися у чужій брудній білизні», що викликає відповідну недовіру громадян та сумніви в отриманні допомоги. По-друге, потрібно відмітити, що законодавчою базою чітко визначено систему заходів реагування Національною поліцією на факт вчинення домашньої злочинності та її компетенцію, але як влучно зазначає Біленко П. наразі відсутній чіткий перелік уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які вживають заходів до запобігання досліджуваному

явищу [9, с. 159]. Пропонуємо на законодавчому рівні закріпити перелік підрозділів, які будуть здійснювати запобігання та протидію домашній злочинності, а саме Департамент превентивної діяльності Національної поліції України; патрульна поліція; підрозділи ювенальної превенції; служба дільничних офіцерів поліції; оператори «102»; слідчі.

На суд покладено обов'язок щодо призначення обмежувального припису. Згідно ч. 2 ст. 26 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;

2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особою приватною власністю постраждалої особи;

3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;

4) заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;

5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [7].

Значущим суб'єктом запобігання домашній злочинності виступає уповноважений орган з питань пробації. В контексті боротьби із домашньою злочинністю на уповноважений орган з питань пробації покладаються наступні завдання:

1) реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Аналітичний центр «ЮРФЕМ» надає статистику, яка свідчить, що у 65% випадках кривдник звільняється від відбування покарання з випробуванням. Відповідно, кривдник не потрапляє у місця позбавлення волі. Слід зазначити, що така міра покарання істотно не впливає на зменшення випадків домашньої злочинності, адже за таких обставин потерпілий та кривдник продовжують жити разом або мають можливість підтримувати контакт. За таких обставин, не відбувається деформації особи кривдника в установах з відбування покарання і це є сприятливою умовою для ресоціалізації кривдника в звичних для нього умовах, але уповноважений орган з питань пробації повинен проводити реальні заходи в цьому напрямку [10];

2) проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію. Знаходить свій вияв у роз'ясненні кривднику правових та моральних норм, які повинні діяти у сімейних взаємовідносинах;

3) визначення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. Представники уповноваженого органу з питань пробації під час втілення програм ресоціалізації знаходяться у тісному контакті з кривдником, мають можливість аналізувати його поведінку, вчинки, реакції та робити прогнози про вчинення повторних правопорушень такими злочинцями;

4) реалізація заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень. Уповноважений орган з питань пробації контактуючи із кривдником повинен застосовувати заходи впливу на зміну поведінки та свідомості засудженого;

5) забезпечення в установленому порядку розгляду звернень громадян, запитів на отримання публічної

інформації, запитів і звернень народних депутатів України. Результатом втілення цієї функції є проведення профілактично-попереджувальної бесіди провідним інспектором Державної установи «Центр пробації» в Одеській області: «Правові наслідки домашнього насилля» для осіб міра покарання, яких не пов'язана з позбавленням волі. Під час заходу було надано роз'яснення щодо сутності домашнього насилля, його форм, видів та причин [11].

Уповноважений орган з питань пробації повинен виконувати важливу місію з реалізації соціально-виховної роботи із засудженими, яка буде сприяти зменшенню випадків домашньої злочинності. Заходи впливу повинні впливати із якісної ресоціалізації, яка проводиться уповноваженими представниками органів пробації.

Наступним державним органом, який здійснює запобігання домашній злочинності можна визначити прокуратуру. В.Б. Авер'янов припускає, що роль прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням у домашній злочинності полягає в тому, що вона розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави та демонструє рівень захисту громадян від посягань з боку кривдника на права і свободи жертв. Органи прокуратури фактично сприяють запобіжному впливу на причини та умови вчинення кривдником домашньої злочинності [12, с. 7]. Роль прокурора в запобіганні домашній злочинності поза сферою кримінальної юстиції не є значною. Розробка та закріплення повноважень органів прокуратури в ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дала б прокурору можливість більш ефективно реагувати на суспільно небезпечні дії та протидіяти їм.

Висновки. Отже, потрібно чітко визначити компетенцію всіх суб'єктів

запобігання домашній злочинності, це дозволить чітко окреслити їх повноваження і як наслідок вони стануть активними учасниками боротьби із домашньою злочинністю. Слід відмітити, що запобігання домашній злочинності буде ефективним лише у разі взаємодії всіх суб'єктів запобігання домашній злочинності, їх узгодженому та спільному плануванні напрямків запобігання домашній злочинності, колективному внесенні пропозицій щодо подолання домашнього насилля та наданні допомоги один одному в процесі запобігання злочинам у домашній сфері.

Стаття присвячена дослідженню діяльності суб'єктів запобігання домашній злочинності. У статті проаналізовано види суб'єктів запобігання вчиненню злочинів за наступними критеріями: за специфікою запобіжної діяльності; за функціональними ознаками; залежно від цілей і завдань; за масштабом функціонування суб'єктів; за режимом або періодичністю здійснюваної діяльності у сфері протидії злочинності. Наголошено, що первинним суб'єктом запобігання домашній злочинності є Національна поліція, адже працівники цього органу першими реагують на випадки домашньої злочинності. Проте на законодавчому рівні не визначені повноваження підрозділів Національної поліції через це відмічається низький рівень втручання працівників цього органу у сімейні конфлікти. Досліджено, що на суд покладено обов'язок щодо призначення обмежувального припису, ним визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків. Визначено, що уповноважений орган з питань пробації, який виконує надзвичайно важливу місію з реалізації пробаційних програм стосовно

осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; визначення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; реалізація заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень; забезпечення в установленому порядку розгляду звернень громадян, запитів на отримання публічної інформації, запитів і звернень народних депутатів України. Розкрито, роль прокурора в запобіганні домашній злочинності поза сферою кримінальної юстиції не є значною, органи прокуратури фактично сприяють запобіжному впливу на причини та умови вчинення кривдником домашньої злочинності.

Ключові слова: домашня злочинність, суб'єкт запобігання злочинності, кривдник, жертва.

Buriak K. Subjects of domestic crime preventions

The article analyzes the types of subjects of crime prevention according to the following criteria: according to the specifics of preventive activities; by functional characteristics; depending on the goals and objectives; by the scope of the entities' functioning; according to the mode or periodicity of the activity in the field of combating crime. The subjects of domestic crime prevention are characterized and the problems of their activities are investigated. The primary subject of domestic crime prevention is announced to be the National Police, because the employees of this body are the first to respond to cases of domestic crime. However, at the legislative level, the powers of the units of the National Police are not defined, this fact shows the low level of intervention of the

employees of this body in family conflicts. The court was found to have an obligation to issue a restraining order, it determines one or more such measures of temporary restriction of the offender's rights or imposition of duties on him. It was determined, the authorized body on probation issues, which performs an extremely important mission of implementing probation programs for persons released from serving a sentence with probation; conducting social and educational work with convicts on probation; determining the assessment of the risks of committing a repeated criminal offense; implementation of measures aimed at correction of convicts and prevention of repeated criminal offenses; ensuring in the established order consideration of appeals from citizens, requests for obtaining public information, requests and appeals of deputies of Ukraine. It was revealed that the role of the prosecutor in preventing domestic crime outside the sphere of criminal justice is not significant, the prosecutor's office actually contributes to the preventive influence on the causes and conditions of the committing domestic crime by offender.

Key words: domestic crime, subject of crime prevention, offender, victim.

Література

1. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. – Х.: Право, 2014. 513 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн.1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
3. Бутенко В.Б. Класифікація суб'єктів протидії злочинності: науково-методологічний аналіз. Наше право. 2022. №1. С. 111–117.
4. Даньчишин І.М. Кримінологія. Загальна та особлива частини: підручник. Харків: Право, 2003. 352 с.

5. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий Дім «Кондор», 2018. 588 с.

6. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 р № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

7. Про запобігання та протидію домашньому насильству від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

8. Насильство в сім'ї. Як захистити себе та родину. Правовий простір. Безоплатна правова допомога в Україні. URL: <http://legalspace.org/ua/biblioteka/item/10088-nasylstvo-v-sim-i-yak-zakhystyty-sebe-tarodynu> (дата звернення: 11.04.2023).

9. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Підприємництво, господарство і право, 2019. № 10. С. 157–161.

10. Відповідальність за «домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України) : судова практика. URL: <http://jurfem.com.ua/vidpovidalnist-za-domashnye-nasylstvo-st-126-1-sudova-praktyka/> (дата звернення: 11.04.2023).

11. Правові наслідки домашнього насилля. URL: https://bilgorod-d.gov.ua/page/pravov_nasl_dki_domashnego_nasillya (дата звернення: 11.04.2023).

12. Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. Адвокат. 2000. № 2. С. 5–8.

